

THE PERSPECTIVE OF TURKISH WOMAN TO THE FEMINISM

Modernity firstly circulated from Europe to the World, not only by its technology but by its ideologies, which most of them protect their importance still. The ideological son of the Europe, Modernity, is the father of the most important two types of ideologies. These two types are Nationalism and Feminism. Feminism was born as a reaction to andocentric social structure of Europe. This andocentric social structure continued up to the age of Enlightenment. At the age of Enlightenment a few women taught that there is a big inequity between men and women so they started to write about the equity of men and women. This was a long period which started with Olympe de Gouges and Mary Wolstonecraft and her book about the feminine looking to the World. In real this was a reaction to all of the world. These reaction did not finished yet.

Feminist movement started with Liberal Feminism and it continued with Marxist, Radical, and Cultural Feminism and all of these hasn't finished yet. All of these are continuing up to this time. In this research we tried to explain all of these feminist movements, their arguments and which solutions they bring to the problems of women. In theoretical chapter of research.

In the practical chapter of research we had made a serious survey among five hundred persons in Erzurum. We have chosen Erzurum because we have wanted to learn how people look feminism in a the traditional society like Erzurum. In the survey paper we have asked some detailed questions about the feminism. These detailed questions were about the feminist theory. Our hypotheses are these.

- 1-Turkish women doesn't know feminism very well.
- 2-They only know about feminism what they hear from the television and media.
- 3-But they are very determined when they are using their rights.
- 4-They see the using of these rights as key of being effective in this life.
- 5-The parents are very determined when they educating the children as a traditional society like Erzurum.
- 6-Bu these parents are also reactionist to the flirt of young people.
- 7-Man has very little role in the house related with the traditional social structure.

As a conclusion we have found that men and women both of them want to have a good education and most of women, want to work outside of the home, and in feminist perspective they don't know theoretical feminism but they only know which they hear from the media. Not as a conclusion of feminist perspective but as a conclusion of hard life these

persons were trying to work outside if they persuade their husbands or their parents. This research master thesis of mine this is not also published yet.

TÜRK KADINININ FEMİNİZME BAKIŞI (ERZURUM ÖRNEĞİ)

* Emine Öztürk

1.Giriş

Modernite anavatanı olan Avrupa'dan dünyaya ilk önceleri teknolojiyle değil, fikir babası olduğu pek çoğu kendi tartışma alanlarında bugün hala önemlerini koruyan ideolojileriyle yayılmıştır. Avrupa'nın düşünsel çocuğu modernitenin babası olduğu bu ideolojilerin en önemlilerinden iki tanesi Milliyetçilik ve Feminizm'dir. Ve bu ideolojilerin her ikisi de halen önemlerini muhafaza etmekte ve gündemi teşkil etmeye devam etmektedirler.

Feminizm bütün diğer Aydınlanmacı ideolojiler gibi modernizmin biricik çocuklarından. O erkek eksenli bir yapı arz eden Aydınlanma düşüncesi içerisinde bu erkek eksenli yapıya bir nevi tepki olarak doğmuştur. Ancak daha sonraki tarihsel süreçte, ana akımı oluşturan bu Aydınlanmacı-liberal feminizmden farklılaşarak bir nehrin küçüklü büyüklü pek çok kola ayrılması gibi pek çok farklı kola ayrılan bir ideolojidir. Feminizm aynı zamanda doğduğu günden bugüne asla popülaritesini yitirmeden ve hemen her dönemde farklı ideolojiler karşısında farklı tartışma platformlarında kendini yeniden ve yeniden kurmuş bir düşünce akımı ve soysa harekettir. Feminizmin kendi kendini farklı kadın belleklerinde bu yeniden inşa ediş bugünde durmaksızın sürmektedir. Feminizm bugünde hemen tüm dünya toplumlarının ve medyasının farklı biçim ve söylemlerle gündemindedir. İşte feminizm gündemi böylesine bir şekilde işgal ederken biz Türk kadınının da bu sürece asla bigane kaldığı kanaatini taşımadığımızdan bu çalışmayı yapma gereği duyulmuştur.

A.Araştırmanın Konusu

İşte bu çalışma Türk kadınının feminizm yaklaşımını yahut yaklaşımlarını bilmek fikrinden hareketle kaleme alınmıştır. Çalışmanın temel konusunu Türk Kadınının feminizme bakışı teşkil etmektedir. Çalışma bir alan çalışması olarak düşünülmüştür. Bu alan çalışmasının yapılacağı yer olarak ise hem deneklere ulaşabilme zorluğu yaşanılmayacağından hem de muhafazakar tercihleriyle bilindiğinden Erzurum ili seçilmiştir.

B.Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Türk kadınlarının feminizme bakışlarını geleneksel sosyal yapının büyük oranda hala muhafaza edildiği Erzurum ili dahilindeki Türk kadınlarının feminizme bakışlarını bir anket vasıtasıyla ölçmektir. Bu çalışma bir master tezi olarak kaleme alınmıştır. Aşağıdaki metin bu tez çalışmasından elde edilen sonucun bir muhtasarı mahiyetindedir.

C.Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma konumuzla ilgili varsayımlarımız şunlardır:

- 1-Bilhassa teorik yönü itibariyle Türk kadını feminizmi bilmemektedir.
- 2-Fakat, sadece liberal feminist düşüncenin savunduğu ve daha çok kitle iletişim araçları vasıtasıyla topluma duyurulan kadın haklarından haberdardırlar. Yani kadınların ve erkeklerin feminizm hakkındaki bilgilerinin, daha çok medyatik bir nitelik taşımaktadır.
- 3-Kadınlar, medya aracılığıyla öğrendikleri bu hakları, yani kadın haklarını kullanma hususunda kararlıdırlar
- 4-Kadın sahip oldukları hakların daha etkin kullanımını toplumsal hayatta daha iyi bir konuma gelmenin ve sosyal hayatta daha etkin olmanın anahtarı olarak görmektedirler.
- 5-Kendilerine bilhassa Cumhuriyet döneminde verilen hakları büyük engellenmelere maruz kalmadıkları sürece mümkün olduğunca etkin biçimde kullanmak istemektedirler.
- 6-Ebeveynler, bilhassa Erzurum gibi dini ve ahlaki yapı açısından geleneksel bir yapı arz eden ve Türkiye çapında geleneksel değerlerine bağlılığıyla tanınan bir ilde erkek ve kız çocukları arasında, özellikle her iki cinsten evlatlarını hem okutma hususunda hem de bu çocukların gençlik yıllarında kız yahut erkek arkadaş edinmeleri hususunda ayırım yapmaktadırlar.

7-Ancak son yirmi yıldaki büyük sosyal değişimin de etkisiyle bu ayrımın gitgide kaybolmaya başladığı varsayılmaktadır.

8-Erzurum gibi geleneksel kültürün hala devam ettirilmeye çalışıldığı bir ilde ataerkil kültürün bir gereği olarak, erkeklerin ev işine katkısı ya oldukça azdır yada bu katkı yalnızca tamirat işleri gibi işleriyle sınırlıdır.

9-Ancak yine son yirmi yıldaki büyük sosyal değişimin de etkisiyle erkekler, artık ev işine katkıda bulunmaya başlamış olabilirler.

10-Ataerkil kültürün bir gereği olarak yaşlı kadınların gençler üzerinde derin bir baskısı vardır. Ataerkil pazarlığın neticesi olarak ailede patriarşinin temsilcisi bilhassa yaşlı kadınlardır.

I

2.Feminizmin Tanımı

Feminizm, Marksizm ve Sosyalizm gibi Türkçe'ye Avrupa dillerinden geçmiş bir kavramdır. Feminizm de Aydınlanma sonrası Avrupa'sının ürünü olan bir ideolojidir. Aydınlanma Çağı Avrupa'sından ve o dönem Avrupa toplumunun toplumsal, iktisadi ve siyasi şartlarından dolayı ortaya çıkmış olduğundan tamamıyla Aydınlanma Avrupa'sının damgasını ve izlerini taşıyan bir kavramdır. Benzeri sosyal ve siyasi şartlar söz konusu dönemde dünyanın başka herhangi bir coğrafyasında bulunmadığından bu kavramlar Avrupa'da üretilmiş ve dünyaya da Avrupa'dan yayılmıştır. Bundan dolayı Avrupa dillerinde telif edilmiş sözlüklerde bir anlam sütununa sahip olmuştur. Bu nedenle gene tıpkı diğer ideoloji isimlendirmeleri gibi Türkçe'ye çevrilmeden kendi kullanıldığı dilde anlamı neyse Türkçe'ye de aynen öyle aktarılmıştır.

Felix Grendon'a göre, feminizm terimi, ilk kez Fransız oyun yazarı Alexandre Dumas tarafından, 1872 senesinde "L'Homme-femme" adlı küçük bir risalede kadın hakları hareketini tanımlamak için kullanılmıştır.¹ Kaynaklarda feminizmin efradını cami ayırını mani bir tanımı ne yazık ki, yer almamaktadır. İşte bu sebeple feminizmin bütüncül bir tanımı şöyle yapılabilir.

Felsefi anlamda feminizm, kadının hemen tüm Avrupa tarihi boyunca ezilmesinden, cadı addedilip yakılmasından, İncil'e dahi el sürmesinin yasaklanmasından, miras, boşanma, mülkiyet gibi pek çok hakkının elinden alınmasından sonra; Aydınlanma Çağ'ının, Fransız Devrimi'nin ve İnsan Hakları Bildirgesi'nin de kadına beklediğini vermemesi üzerine kadınların kendi haklarını aramak için doğal haklar bildirgesinden yola çıkarak 19.yüzyılda ortaya attıkları, fakat 21. yüzyıla kadar pek çok farklı kollara ayrılmış bulunan bir felsefi ekol yada kuramdır².

Feminizmin sosyolojik açıdan tanımı ise şöyle yapılabilir. Feminizm, ilhamını doğal haklar bildirgesinden alan; aile ve toplum içinde kadından yana bir değişimi, kadınların, erkeğin kamusal alanda sahip olduğu tüm haklara sahip olması gerektiğini, erkek ve kadının ev içinde işbölümü yapması gerektiğini, aile planlamasını ve işyerinde de kadının çalışmasına uygun ortamlar hazırlanması gerektiğini savunan; bu çerçevede de çevre ve barış hareketlerine destek veren ve son iki yüz yılda da pek çok sosyal değişime öncü olan toplumsal bir hareket ve bu hareketin temsilcilerinin fiili çabaları neticesinde de sosyolojik araştırmalara konu olan sosyal bir olgudur³.

2.1.Feminizmin Ortaya Çıkış Nedenleri

Feminizmin ortaya çıkış nedenleri kısaca şöyle edilebilir.

1-Feminizmin ortaya çıkışında etkin olan ilk faktör Avrupa tarihi boyunca kadına yapılan inanılmaz zulümler ve haksızlıklardır. Bu zulümler Avrupa kadınının "Biz de insanız" diye haykırmaya başlamasına zemin hazırlamıştır. Kadına karşı yapılan bu haksızlıklar arasında; kadının miras, mülkiyet, boşanma gibi pek çok hakkından yoksun bırakılmasının⁴ yanı sıra, kadınların cadı ilan edilerek yakılması⁵ ve şövalyelerle zengin derebeyler arasında sanki bu çok normal bir durummuş gibi yalnızca fakir kadınlara saldırılabileceğine dair antlaşmalar yapılması⁶ gibi filler vardır.

2-Feminizmin ortaya çıkış sebeplerinden biri de, Aydınlanma Çağı felsefesi ve bu felsefede de kadının yerini alamaması, yani Aydınlanma çağı düşünürlerinin gerek eserlerinde gerekse bu dönemde uygulamaya konulan doğal haklar doktrininde kadınlara yer vermemeleri, ama tüm bu Hümanist ve Aydınlanmacı felsefenin etkisiyle kadınların kendi hayatlarını, kendi hayatlarındaki

¹ Grendon, Felix, "Feminism", *Encyclopedia Americana*, New York-1970, c.11, s.107.

² Öztürk, Emine, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, s.10

³ Öztürk, a.g.e., s.11

⁴ Bendason, Ney, *Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları*, çev.Şirin Tekeli, İletişim Yay., s.23-29.

⁵ Scott, George Ryley, *İşkencenin Tarihi*, Dost Kitabevi, Ankara-Şubat/2001, s.111-116.

⁶ Tabakoğlu, Ahmet, "Batı'da Aile ve Kadın", *Sosyal Hayatta Kadın*, İSAV, İstanbul - 1996, s.164-165.

sorunları sorgulamaları ve sorgulama neticesinde artık kadınların da hak talebinde bulunmaya başlamaları ve bunun için örgütlenmeleridir.⁷

3-Feminizmin oluşumunda etkin olan üçüncü faktör ise Sanayi Devrimi'dir. Rönesans ve Reform hareketleri ile Aydınlanma düşüncesinin temelleri atılmıştı. Aydınlanma çağıyla ve Fransız Devrimi'yle insanların çok daha fazla okudukları, tartıştıkları ve bu tartışılanların doğrultusunda pek çok doğrunun bulunduğu, pek çok yanlışın ortadan kaldırıldığı ve tüm bunların dışında bilimsel araştırmaların sonsuz bir hızla sürdüğü bir kıta halindeydi. Bu nedenle, söz konusu dönemde artık tek doğru bilimsel doğru, tek gerçek bilimsel gerçek kabul edilmektedir. Aydınlanma çağından sonra, Newton'un mekanik metaforu doğrultusunda, gerçeğe yalnız bilimsel ve deneysel metotlarla ulaşılacağı temel ilke olarak kabul görmektedir. Bu düşünüş biçimine göre kendisine uyulduğunda insanı yanıltmayacak yalnız üç şey vardır. Akıl, bilim ve deney. Bu doğrultuda daha sonra *Sanayi Devrimi* gerçekleştirilmiştir. Yapılan bilimsel araştırmalar bilhassa sanayide kullanılacak makineler tarzında keşiflere dönüşmüş ve bu makineleşme, sanayi devrimine, sanayi devrimi de kadın işgücünün ortaya çıkışıyla birlikte feminizmin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Zira Sanayi Devrimi'nden itibaren ucuz işgücü konumuna düşen kadınlar da erkeklerle birlikte diğer işçi hareketlerinin içinde yer aldılar. Ancak bu işçi hareketlerinde istediklerini bulamayan kadınlar daha sonra kendileri feminist örgütler kurarak bu örgütlerde bir araya geldiler. Kuşkusuz bu örgütler başlangıçta ya kadın işçi hareketi örgütü olduklarını ya da kadınlara oy verilmesi amacıyla kurulmuş bir örgüt yani bir sufrag örgütü olduklarını söylüyorlardı. Yoksa feminizm henüz bu adla örgütlü bir yapıya bürünmüş değildi.⁸

Feminizmi iyice anlayabilmek için öncelikle feminizmin geçirdiği tarihsel süreçlere kısaca göz atmak gerekecektir.

3.Feminizmin Çeşitleri

Feminizm hakkında konuşurken değişmeyen statik ve tek bir feminizmden söz edilemeyeceğini belirtmek gereklidir. Bu nedenle feminizmden değil feminizmlerden söz etmek daha doğru olacaktır. Feminizm temelde Modern ve Postmodern Feminizmler olmak üzere iki ana kola ayrılır. Modern feminizmler de kendi içinde Liberal, Marksist ve Sosyalist ve Kültürel ve Radikal Feminizmler olmak üzere dört alt başlığa ayrılır. Postmodern Feminizmleri ise varoluşçu, Freudcu, lengüistik ve postfeminizmler olmak üzere üç kola ayrılır. Buayrım aşağıdaki şekilde tablolaştırılabilir.

Feminizmin Çeşitleri				
Modern Feminizmler(1789-1960)			Postmodern Feminizmler(1960-)	
Liberal Feminizm Öncü İsimler: Mary Wollstonecraft, Frances Wright, Sarah Grimke, Elizabeth Cady Statton, Susan B. Anthony, Harriet TAYlor	Temel Savunuları: Miras, boşanma, oy hakkı gibi temel haklarda eşitlik problemi	Marksist ve Sosyalist Feminizm: Öncü İsimler: Lisa Vogel, Margeret Benston, Angela Davis ve Zaretsky	Varoluşçu Feminizm: Simone de Beauvoir	Freudcu Feminizm: Karen Horney, Nancy Chodorow
		Temel Savunuları: Eşit işe, eşit ücret meselesi, ev işinin ücretlendirilmesi	Temel Savunuları: Kadının içinde bulunduğu toplumsal baskıyla yüzleşip kendi olabilmesi	
Kültürel Feminizmler:Öncü İsimle: : Charlotte Perkins Gilman, Margaret Fuller	Temel Savunuları: Anaerkil Teori		Postyapısalcı Feminizm Öncü İsimler: Julia Kristeva, Luce Irigaray, Helen Cixous	
Radikal Feminizm: Öncü İsimler: Shulamith Firestone, Kate Millet		Temel Savunusu: Cinsiyet ayrımı üzerine kurulmuş bir toplumun tasfiyesi	Temel Savunusu: Kadına yönelik mevcut toplumsal önyarguların temelinde dil vardır, bu önyargular ancak dilin dönüştürülmesiyle ortadan kalkar	

⁷ Donovan, Josephine, *Feminist Teori*, çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan, İletişim Yay, İstanbul-2001, s.16-21.

⁸ Mahaim, Annik, "Kadınlar ve Alman Sosyal Demokrasisi", *Kadınlar ve İşçi Hareketi*, çev. D. Işık, Yazın Yayıncılık, İst.-Mayıs/1992, s. 15-16; Brown, Stuart Gerry, "Women Suffrage", *Encyclopedia International*, c. XIX, s.442; Donovan, a.g.e., s.46-50.

Feminizm birinci dalga feminist hareketle başlar. Birinci dalga feminist hareket “Kadınların giyotine gitme hakları varsa; kürsüye çıkma hakları da olmalıdır.” diyen Olympe de Guoges ile başlar. Olympe de Gouges başlangıçta gerçekleşmesi için gecesini gündüzüne kattığı Fransız devrim hareketinin baş aktörlerince sırf Kadın Hakları’nı savunduğu için giyotine gönderilmiştir.⁹ Gouges’dan başka dönemin dikkat çekici isimlerinden biri de Mary Wollstonecraft’tır. Wollstonecraft’ın “A Vindication of Rights of Women” adlı eseri ilk feminist eserlerdendir. Ayrıca bu dönemde feminist yazının önemli isimleri arasında Frances Wright, Sarah Grimke, Elizabeth Cady Stanton ve Susan B. Anthony gibi ünlü simalar da vardır.¹⁰ Birinci dalga feminist hareketin düşünsel yönüne gelince, birinci dalga feminizm, 19.yy.da A.B.D.’de ve Batı Avrupa’da kadınların oy, mülkiyet, eğitim hakkı gibi haklar konusunda bazı kazanımlar elde etmeleriyle sonuçlanan ve 20.yy başlarında medeni haklar mücadelesiyle devam eden, aydınlanmacı liberal siyasal düşünce temelli feminizmi içerir.¹¹ Kültürel feminizmi de birinci dalga feminist harekete rahatlıkla hamledebiliriz. Kültürel feminizm, 19.yy. sonu ile 20.yy. başında oluşup gelişen, feminist harekete düşünsel yön itibarıyla liberal feminizmden kat kat fazla malzeme katan bir felsefi oluşumdur. Kültürel feminizmin savunucuları da birinci dalga feminist hareketin ikinci kuşağı içinde yer almışlardır. 19. yüzyıl feminist teori tarihinde diğer feminist teorilerle eşit derecede önemli başka eğilimler de vardır. Aydınlanmacı liberal teorinin akılcı ve yasal hamlesinin ötesine giden bu düşünceler, “kültürel feminizm” adı altında gruplanabilir. Bu görüşlere sahip olan feministler, siyasal değişime odaklanmaktansa daha geniş bir kültürel dönüşümü aramışlar; eleştirel düşünme ve kendini geliştirmenin önemini kabul etmeye devam ederken, hayatın akıldışı sezgisel ve genellikle kolektif yönü üzerinde durmuşlar ve kadınlarla erkekler arasındaki benzerlikleri vurgulamak yerine, genellikle kadınlık niteliklerinin kişisel kuvvet, gurur ve kamusal yenilenme kaynağı olarak kabul edilen farklılıkları üzerinde durmuşlardır. Aynı feministler liberal kuramcılardan kalan hemen hemen zarar görmemiş kurumlara -din, evlilik ve yuva- gibi kuramlara alternatifler düşünmüşlerdir. Yüzyılın bitmesi ile birlikte feminist teorinin bu kolu, kendi içinde sonuçlanmış olarak kabul edilen kadın hakları görüşünün ötesine kaymıştır. [Liberaller] sonuçta kadın haklarına, daha geniş toplumsal reformları etkilemek anlamıyla bakmışlardır. Feminist toplumsal reform teorisi, kadınların kamusal alana mutlaka girmeleri ve oy kullanmaları gerektiğini, çünkü politikanın çürümüş (eril) dünyasının artırılması için kadınların ahlâki bakış açılarına ihtiyaç olduğunu söylemişlerdir.¹²

Liberal ve kültürel feminizmler sonrasında 1920-1960 arası dönem feminist hareket açısından bir durgunluk dönemi olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu dönemde İkinci Dünya Savaşı gibi bir insanlık dramı yaşandığından kadın hareketinin daha çok insan hakları hareketi içinde devam ettiği söylenebilir. Ancak bu dönemde Simon de Beauvoir’in¹³ kaleme aldığı “İkinci Cins” adlı eseri varoluşçu feminizmin şaheserlerinden kabul edilmektedir. Bu eser, bir yandan kadınların bağımsızlıklarını sadece üretim yoluyla kazanabileceklerini ve hedeflerine ancak biyolojik farklılıkların kısıtlamalarından kurtulmak ve oy vermek hakkına sahip olmak suretiyle ulaşabileceklerini söyleyerek birinci dalga feministlerle ortaklaşırken diğer yandan da, kadının ikincilliği varsayımının, nasıl toplumsal yaşamın ve düşüncenin her yanına egemen olduğunu ve sonra da bunun kadınlarca içselleştirildiğini biyolojik, Marksist ve psikoanalitik teoriler temelinde gösterir. Kadınların nesneleştirilmekten kurtulduğu zaman ataerkilliğin sona ereceğini ileri sürer ve böylece de ikinci dalga feministlerle bağdaşır. Simon de Beauvoir, bu eserinde hayat arkadaşı Jean Paul Sartre’in Hegel ve Heidegger’den yola çıkarak oluşturduğu en soi yani edilgen ve nesne konumunun toplumsal hayatta kadına ait olduğunu, pour soi yani etken ve özne konumunun da erkeğe ait olduğunu söylemiştir. Öyleyse 1920-1960 arası dönem bir nevi Varoluşçu feminizmin feminist harekete damgasını vurduğu dönemdir.

İkinci dalga feminist hareket ise 1960’larda başlar ve günümüze kadar gelir. Bu dönemde bilhassa radikal feminizm ve postmodern feminizmler dikkati çeker. Bu feminist hareketlerden radikal feminizmin ortaya çıkmasını sağlayan etken de yeni soldaki erkeklerin kadınlara ve bilhassa kendi

⁹ Rulmann, Marit, Kadın Filozoflar, çev. Tomris Mengüşoğlu, İstanbul-1996, s.260.

¹⁰ Donovan, a.g.e., s.46-50

¹¹ Emiroğlu, Kudret-Aydın, Suavi, *Antropoloji Sözlüğü*, Feminist Antropoloji Mad., Bilim ve Sanat Yay., Ankara-2003, s.305

¹² Donovan, a.g.e., s.69-70.

¹³ Humm, Maggie, *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, Yay.Haz. Gönül Bakay, Say Yay., İstanbul-2002, s. 62.

yoldaşları solcu kadınlara karşı aşağılayıcı davranışlarıdır.¹⁴ Feminist antropolojinin kuruluşu da feminist antropoloji üzerine çalışanlarca yine bu dönemde yani 1960'larla ve 1970'lerle birlikte yani kadınların yalnızca kadınlık adına isyana başladıkları bir dönemde gerçekleştirilmiştir.

İkinci dalga feminist hareketi iyice anlayabilmek ve birinci dalga feminist hareketten farkını ortaya koyabilmek için şunu belirtmek lazım ki, ikinci dalga feminist hareket, 1960'ların sonlarında, Amerika'da ve İngiltere'de ortaya çıkan Kadının Özgürlüğü Hareketi (Women's Libeariton Movement) ve beraberinde gelişen bilinç yükseltme gruplarının çalışmaları, bir yandan birinci dalga feminizmin ortaya çıkışıyla gösterdiği benzerlikle biçimlenmiş olup diğer yandan da döneme damgasını vuran, Yeni solun anti-nükleer hareketleri, 68 öğrenci olayları çevreci protesto hareketleri ve Vietnam savaşının sonucunda oluşan savaş karşıtı reaksiyonlar gibi tepkisel hareketlerle karışmış olması nedeniyle birinci dalgadan farklılaşmaktaydı.

Bu dönemden itibaren feminizmin nüfuz alanı giderek genişledi. 1975'te Mexico-City'de yapılan birinci Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansı ve arkasından Birleşmiş Milletlerin 1975-85 dönemini kadın on yılı ilan etmesiyle feminizmin siyasi hedefleri dünya çapında kabul görmeye başladı. Bundan sonra ikincisi 1980'de Kopenhag'da, üçüncüsü 1985'te Kenya'da, dördüncüsü 1995'te Pekin'de¹⁵, 1999'da ICDP+5¹⁶ ve 2000 Pekin+5¹⁷ olmak üzere peş peşe gelen altı Dünya Kadın konferansları da giderek daha fazla kadını ve erkeği toplumsal cinsiyet eşitliğinin küresel gündemine çekti.

Bu dönemde kamusal alan, özel alan gibi Batılı ikili kavramların Üçüncü Dünya ülkeleri için geçerli olup olmayacağı tartışmaları da gündeme geldi. Kamusal alan ile özel alanın ayrımı noktasında hassas olan Radikal feminizm, aşk kavramının kadını köleleştirdiğini söyleyerek aşka ve evliliğe karşı çıkmış, kadınların çocuklarına dahi bakma gibi bir zorunluluklarının olmadığını söylemiş ve kadınların çocuk yetiştirmeleri hususunda çözüm olarak sosyal annelik kavramını önermiştir.¹⁸

1970 sonrası ikinci dalga feminist harekette bunlardan başka post-yapısalcı feminist harekete öncülük eden ve kadının ikincil konumundan kurtulması için dilin ve erkek egemen kültürel formların dönüştürülmesi gerektiğini söyleyen Julia Kristeva, Helen Cixous, Luce Irigaray gibi isimler vardır. Post-yapısalcı feminist hareketi kısaca şöyle tanımlayabiliriz. İlhamını Derrida'dan, Freud'un görüşlerinin eleştirisinden, kendisi de bir psikanalist olan Lacan'ın teorisinden ve geleneksel patriarkal Batı felsefesinin eleştirisinden alan postyapısalcı feminizm; evrenselci, indirgemeci, tekçi, totaliter, yalnız aklın egemen olduğu Aydınlanmacı düşüncenin aksine, farklı konuların en rahat biçimde tartışıldığı ve her görüşün, her bakış açısının, her düşünüş biçiminin, her metodun kendince doğru yanlarının olduğunu ve onların da gerçeğin ortaya konmasında doğruya ulaşılmasında önemli paylarının olabileceği varsayımını kabul eden, bu çerçevede totalitarizmi, indirgemeciliği, evrenselciliği, tekçiliği reddeden, yerel olana da genel olana da yani erkeğin karşısında kadına da yer vermeye çalışan ve hatta anne şefkatini, anne merhametini, kadının estetiğini, kadının temizliğini, zarafetini, çevreye duyarlılığını, yapıcılığını, uzlaşmacılığını tüm kamusal hayata yaymaya çalışan bir feminist kuramdır.¹⁹ Postmodern feministler, toplumsal cinsiyetin her kültürde yapısal olarak varolmasına karşın içeriğini kültürden kültüre ve toplumdan topluma farklılık göstermesi nedeniyle, toplumsal cinsiyet adı altında ortak bir kategori tanımlayarak bu çerçevede bütün kadınları kapsayan genelleme yapmanın mümkün olmadığını söylemektedirler.²⁰

Kısaca, liberal ve radikal olmak üzere ayrılabilen ve Marksist/sosyalist, psikoanalitik ve son zamanlarda da post-yapısalcı etkilerin görüldüğü akademik feminizmin sosyal bilimlerdeki gelişimi farklılık gösterir. Başlıca sosyoloji, felsefe, edebiyat gibi disiplinlerle de kesişen feminizmin, temelde evrensellikleri ve farklılıkları araştıran antropolojideki gelişimi, üretim, iş, yeniden üretim, toplumsal cinsiyet, devlet kavramları çerçevesinde olmuştur. Ayrıca özellikle bu disiplinin kendine

¹⁴ Donovan, a.g.e., s. 267.

¹⁵ Emiroğlu-Aydın, a.g.e., a.g.m., s.305-306

¹⁶ İlkaracan, Pınar, *Müslüman toplumlarda Kadın ve Cinsellik*, İstanbul-2003, İletişim Yay., s.11

¹⁷ İlkaracan, a.g.e., s.11

¹⁸ MacKinnon, Cathrine, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, çev. Türkan Yöney-Sabir Yücesoy, Metis Yay., İst., Ocak-2003, s.110; Donovan, 272-276; Humm, s. 61-87.

¹⁹ Daha geniş malumat için bkz. Donovan, a.g.e., s. 175-221, Humm, a.g.e., s.167-245.

²⁰ Demir, Zekiye, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yay., İstanbul-1997, s.121.

özgü bu niteliğinin feminist meselelerin ortaya çıkarılmasında oynadığı rol açısından onu daha güçlü kıldığı savunulmuştur.²¹

II

5. Türk Kadınının Feminizme İlişkin Tutumları (Erzurum Örneği)

Bu çalışmada Türk kadınının feminizmle ilgili tutumunu geleneksel Türk sosyal yapısını önemli ölçüde yansıttığı düşünülen Erzurum kadınının feminizmle ilgili tutumu konu edilmiştir. Çünkü Türkiye'nin geleneksel, androsentrik, kültürün en fazla yaşandığı bölgelerinden biri olan Erzurum'da bu androsentrik kültürün kadınları ne derecede etkilediğini ancak bu kültürün hala en yoğun biçimde korunduğu yerlerden biri olan Erzurum'da ölçme şansımız vardı. Ancak bu araştırmanın aynı zamanda Türk kadın hareketinin sesini sıradan Türk kadınına araştırmamız özelinde de doğunun sıradan kadınına duyurup duyuramadığını da bir ölçüde ortaya koyacağı kanaatindeyiz.

Şimdi kısaca araştırmanın kalitatif boyutuna değinelim. Ancak öncelikle belirtmemiz gerekir ki araştırmanın sayısal sonuçlarını verirken tablo yerine bunların yazılı özetini vermeyi tercih edeceğiz. Bu araştırma **Aralık-2002 ile Mart 2003** arasında yapılmış ve yine 2003 Haziranında araştırma sonuçları ki-kare yöntemini kullanarak bilgisayarda değerlendirilmiş ve sonuçları bir master çalışmasının konusu olarak tabloya ve metne aktarılarak nihayete erdirilmiştir.

5.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

İlk olarak ankete katılanların yaş, cinsiyet, medeni durum ve diğer bazı temel özellikleri şöyledir. Ankete katılanların en büyük bölümünü %30.4'le orta yaş grubu, daha sonra da %29.9'la en büyük grup gençlerdir. 25-30 yaşa arası grup ise 19'luk bir grubu teşkil etmişlerdir. Ardından da 40 ile 60 yaş arasında olanlar %16.3'lük bir grubu ve en az grubu da 4.2'lik bir dağılımla yaşlılar teşkil etmişlerdir. Böylece anketimizde Erzurum'da yaşayan her yaş grubuna ulaşabildiğimize inanmaktayız. Her ne kadar ankette bir kota uygulanmadıysa da mümkün merteye genç ve orta yaşlı kişilerin seçilmesinin sebebi ise araştırmamızın temel hedef kitlesini genç ve orta yaşlı evli kadınların teşkil ediyor olmasındandır. Ankete katılanlardan sadece 60 yaş ve yukarısı dışındaki grubun ankete katılım yüzdesi dışında diğer yaş gruplarından olan deneklerin ankete katılım yüzdelerinin birbirine yakın olması da ankette yaş grupları arasında dengeli bir dağılımın olduğunu göstermektedir. Ayrıca en büyük yaş grubunu da 17 ila 30 yaş arası grubun yani genç grubun oluşturmuş olması da araştırmamızın doğru kitleye ulaştığını gösterir. Zira Türkiye'de feminizmin gerçek anlamıyla yayılışının 80'li yıllara rastladığını söylemiştik. İşte bu genç kuşak, tam da feminizmin yayıldığı bu dönemde yetiştiklerinden bu konuda medyatik de olsa daha fazla bilgi düzeyine sahip teşkil etmektedirler.

Buna göre ankete 148 erkek ve 257 kadın katılmıştır. Görüldüğü üzere çoğunluk kadınlardan oluşmuştur. Zira bu anket aslında kadınlara uygulanacak olan bir anketti ama daha sonra kadınlara muameleleri ve feminizme erkek perspektifinden bakış noktasında onların da ankete dahil edilmesi kararı verildi.

Ankete katılanlardan 258'i evli, 109'u bekar, 6'sı sözlü, 12'si nişanlı, 18'i de dul olan deneklerdir. Ankete katılanların %63'ünün evli olması ise gene isabetli olan bir sayıdır zira demin de değimiz gibi anketin ana hedef kitlesi genç ve orta yaşlı evli bayanlardır. Fakat bunun yanısıra evli bayanların da kadın konusuna yaklaşımları bize konu hakkında daha net veriler elde etmemiz için yardımcı olacaktır. Evli kitleden sonra ankete katılanlardan en büyük kitleyi %26 ile bekarlar oluşturmuştur. Bu da aslında bize evlilerle bekarların feminizme bakışları arasındaki farkı anlama fırsatı verecektir.

Ankete katılanlardan en büyük meslek gruplarından birini %25'lik bir katılımla ev hanımları teşkil etmişlerdir, zira toplumumuzda da en büyük kadın kitlesinin hala çalışmayan ev kadınları teşkil etmektedirler. Kadınların haklarının çiğnenmesi gibi pek çok durumlarda da gene en çok zarara uğrayanlar ev hanımları olduğundan ankete onları büyük çoğunlukla dahil etmeyi daha uygun bulduk. Ev hanımlarının sayıca bir önünde bulunan grup toplumumuzda da en büyük grubu aralarında çalışan hanımların bulunduğu memurlar daha sonra %16 ile öğrenciler, %8 ile esnaf, %6 ile işçiler ve ardından da %8'le işsiz ve kendilerini hiçbir gruba sokmayan diğer seçeneğini işaretleyen denekler ardından da %3'le emekliler ankete katılan grubun tümünü teşkil etmişlerdir. Ankete katılanlar

²¹ Emiroğlu-Aydın; a.g.e., a.g.m., s.306

arasında çalışan ev hanımlarının katılım yüzdesinin ikinci sırayı teşkil etmiş olması anketimize hiçte küçümsenmeyecek bir sayıda çalışan hanımların da katılmış olmasındandır, bundan dolayıdır ki memur erkeklerle birlikte memur bayanlar ankete katılan en büyük meslek grubunu oluşturmuşlardır. Memur grubunu öğretmen, mühendis, öğretim üyesi, büro memuru gibi memurlar teşkil etmişken, eczacı, dişçi, mimar ve sadece ticaretle uğraşan grubu da esnaf grubuna dahil ettik. Buna göre en büyük gelir grubunu toplamda %39 gibi bir oranla gelirleri yalnız devletten olan memur, işçi, emekli grubu teşkil etmektedir. %16'lık bir katılımıla öğrenciler hiç de azımsanmayacak bir grubu oluşturmuşlardır.

Ankete katılanlardan en büyük grubu %29 ile alt gelir düzeyine mensup kitlenin teşkil ettiği görülmektedir. Ayrıca daha sonra da %24'le orta gelir düzeyine mensup olanlar bundan sonra da 1 milyar ve üstü gelire sahip kitle %15'lik bir kesimi teşkil temektedir. Maddi durumu hakkında yorum yapmak istemeyenler ise yüzdeleri yaklaşık %10 olan hiç de azımsanamayacak olan bir kitledir. Ancak gördüğümüz kadarıyla deneklerin pek çoğu aylık gelir durumlarını düşük gösterme eğilimindedirler. Buna göre en büyük grubu % 29'la en alt gelir düzeyine mensup olanlar oluşturmuşlardır. Bu da göstermektedir ki bölgede yaşayanların çoğunluğunun gelir düzeyi çokta iyi değildir ve en üst gelir grubuna mensup olanların yüzdesi de %15 olduğuna göre bu rakamlar bize ilimizde gelir durumu açısından oldukça keskin bir tabakalaşma söz konusudur. Ancak en düşük gelir düzeyine sahip olanlar arasında olduğunu ifade eden deneklerin çoğunun köyden kente göç etmek suretiyle daha çok varoşlarda yaşamakla birlikte aynı zamanda göç yoluyla terk ettiği köyden yahut kasabadan elde ettiği yan gelirleri olduğu araştırmamız sırasında gözlemlemiş olduğumuz dikkat çekici bir noktadır.

Ayrıca anket uyguladığımız ve yine kendini en düşük gelir düzeyine sahip denekler arasında gösteren bayanlardan çoğunun bilhassa kozmetik maddelerine, çok değişik türden aksesuar niteliğindeki giyim kuşama yaptıkları harcamalara ve kollarındaki geleneksel ve ünlü bir Erzurum takısı olan burma bileziklere bakıldığında aslında deneklerimizin gelir düzeylerini düşük gösterme eğilimi ortaya çıkmaktadır.

Ankete katılanlardan en büyük grubu eğitim seviyeleri lise ve üstü düzeyde olan daha çok eğitilmiş kitle teşkil etmişlerdir. Bunlar arasında Lise mezunu olanların sayısı 140 ile en büyük kitledir, ardından da 128 kişi ile üniversite mezunları en büyük kitleyi teşkil ettiler. Onları %14'lük gibi azımsanamayacak bir grupta ilkokul mezunları ve %7 ile ortaokul mezunları ve %6 ile sadece okuma yazma bilenler teşkil etmişlerdir. Kanımca ilkokul, ortaokul mezunlarının ve hatta okuma yazma bilmeyenlerin de %5.7 gibi önemli bir oran teşkil etmesinin sebebi anketin hedef kitlesinin orta yaşlı ev hanımları olmasıdır. Toplamda %34'e yakın bir kitle lise düzeyi altında bir eğitim seviyesine sahiptir. Anketimize katılanların %34'lük bir kısmının lise, %31'lik bir kısmının da üniversite mezunu olmaları %65 gibi ezici bir çoğunluğun okur yazar olduğunu ortaya koyar ki bu okumuş kitlenin feminizm hakkında daha fazla bilgi sahibi olma olasılığını arttıracığından bizim açımızdan oldukça sevindiricidir. Sadece %5'lik bir kısım okuma yazma bilmemektedir. Bu da geriye kalan %95'in okur yazarlığını ortaya koyar ki bu da bizim açımızdan kadınlarımızın çoğunun okur yazar olduğunu ortaya koyar, ve bu da Erzurum'da kültürel düzeyin oldukça iyi bir seviyeye doğru gittiğini gösterir. Ancak üzümlere söylemek gerekir ki ne yazık ki okuma yazma bilmeyen yahut sadece okuma yazması olan ve aynı zamanda ilkokul mezunu olan toplam %21'lik kitlenin çoğunu da kadınların teşkil ettiğini görmek ise oldukça üzücü bir durumdur, ki bu eğitim durumlarını aşağıda cinsiyet faktörüyle kıyasladığımızda göreceğimiz gibi bu %21'lik kitlenin çoğunu kadınlar teşkil etmektedirler.

Okuma yazmam yok, okura yazarım ve ilkokul mezunuyum diyenlerin çoğunu bayanlar teşkil etmektedirler. Bu durumun sebebi her ne kadar görünüşte kadınların ankete çoğunluğu teşkil etmeleri gibi gözükse de aslında bu durumun sebebi bilhassa 80'li yıllarda feminizmin toplumsal tabanda yayılmaya başlaması ve bu yayılmanın 90'lara gelindiğinde kız çocuklarının okutulması da değil devletin politikası da dahil devletin kadınların sosyal durumunun iyileştirilmesine yönelik bütün politikalarına yansımaya başlamasıyla birlikte her ne kadar yavaş yavaş yok olan bir düşünce olsa da Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından 70'lerin sonuna kadar egemen olan bir telakki olan kız çocuğunun eskinin "Sıbyan Mektebi" seviyesi olan ilkokul seviyesinden daha fazlasını okuyamayacağı yönünde sıradan halk kitlelerinde egemen olan telakkidir. Zira toplumların yüzyıllar boyunca devam ettirdiği geleneksel durumların bir anda değiştirilmesi oldukça güçtür ve hatta imkansızdır, toplumsal bünye de yaygın ve egemen olan herhangi bir toplumsal örfün değiştirilmesi süreci o örfün cari olduğu sürecin uzunluğuyla doğru orantılıdır. Kız çocuklarının yalnızca ilkokul seviyesinde okutulması da

Türk toplumunun yüzyıllarca süren toplumsal örflerinden biridir. Bu örfün yok olması da kızlara ilkokul üzeri eğitim düzeyinde okuma hakkının tanındığı Tanzimat'tan bugüne ancak 100 yıllık bir süreçte değişebilmiştir. Ki bugün dahi kız çocuklarının yalnızca ilkokul seviyesinde okutulması gerektiğini düşünen ebeveynler vardır. Tüm toplamın yaklaşık %20.2'sini teşkil eden veya okuma yazma bilmeyen yahut bilen ama ilkokul dahi bitirmemiş olan ve ancak %11'nin ilkokulu bitirdiği bu kadın deneklerin yüzdesi işte bu kız çocuğunun ya okutulmaması gerektiği yahut en fazla ilkokulu bitirebileceği kanaatinin sonucunda oluşan bir yüzdendir.

5.2. Deneklerin Dindarlık Düzeylerine Paralel Olarak Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Tutumları

Deneklerin dindarlık düzeyleri ve buna paralel olarak ortaya koydukları feminen tutumları ise şöyledir.

Soru: Günlük işlerinizde dini kıstaslara uyar mısınız?

Cevaplar		Erkek	Kadın	Toplam
Tamamen Uyarım	S	61	87	148
	%	41.2	33.8	36.5
Çoğunlukla uyarım	S	46	91	137
	%	31.0	35.4	33.8
Bazen uyarım	S	31	51	82
	%	20.9	19.8	20.2
Hiç Uymam	S	5	9	14
	%	3.3	3.5	3.5
Cevapsız(Boş)	S	5	19	24
	%	3.3	7.4	5.9
Toplam	S	148	257	405
	%	100	100	100

Ankete katılanların erkeklerin %41'i, kadınların %33'ü dini kıstaslara tamamen uyduklarını, söylerken, erkeklerin %31'i kadınların da %35'i dini kıstaslara çoğunlukla uyduklarını, aynı şekilde erkeklerin de kadınların da %20'si dini kıstaslara bazen uyduklarını, erkeklerin de kadınların da %3'erlik kısımları, dini kıstaslara hiç uymadıklarını ifade etmişlerdir. Erkeklerin %3'ü, bayanların da %7'si bu soruya cevap vermeyerek bu soruyu yorumuz bırakmayı tercih etmişlerdir. Dini kıstaslara çoğunlukla ve her zaman uyduklarını ifade edenlerin oranının %70'lerde seyretmesi, deneklerin çoğunun dindar olduklarını ve dini kıstaslara uymak hususunda titiz olduklarını ifade etmektedir, yani çoğunluk için din hala en önemli olgulardandır. Erkeklerle kadınlar arasında dini kıstaslara tamamen yada çoğunlukla uyma hususunda %6'lık bir fark vardır. Erkekler %6 oranında daha fazla bir yüzdeyle kadınlardan daha fazla dini kıstaslara uyduklarını ifade etmişlerdir.

5. 3. Cinsiyete Göre Dindarlık Tanımları

Soru: Siz kendinizi dindar bir kişi olarak görüyor musunuz?

Cevaplar		Erkek	Kadın	Toplam
Evet	S	63	129	192
	%	42.6	50.2	47.4
Hayır	S	80	120	200
	%	54.1	46.7	49,4
Cevapsız(Boş)	S	5	8	13
	%	3.4	3.1	3.2

Toplam	S	148	257	405
	%	100	100	100

Ankete katılanlardan %47.4'ü kendini dindar addederken, %49.4'ü kendini dindar addetmemektedir. %3'ü ise bu soruyu boş bırakmışlardır. Bütün bunlardan sonuç olarak şu çıkar ki, Erzurumlular arasında kendini dindar görenlerle görmeyenlerin oranı birbirine çok yakındır, böylece diyebiliriz ki yarı ariya bir oran da olsa Erzurum halkının en azından yarısı dini hususlarda itinalıdır, kalan yarısı ise kendisini dindar bulmamakla sadece yeterince dindar olmadığını ifadeye çalışmıştır, yani dindardır ama belki kendini dindar saymayacak kadar dini konularda itinalıdır ve dolayısıyla dindar bulmuyorum, demişlerdir.

Son yıllarda kadınların sonradan kaybettiği Asr-ı Saadet'te olduğu gibi Cuma namazlarına katılma hakkı hususunda kamuoyunda pek çok tartışmalar cereyan etmektedir. Bizi, kamuoyunda cereyan eden bu tartışmaların daha bu namaza katılıp katılmaması tartışılan kitlenin, yani namazı kılacak olan kitlenin bizzat kendisi yani kadınlar, ilgilendirmektedir. Namazı kılacak olan kadınların bu konularda nasıl düşündüğüne geçmeden önce şunu ısrarla vurgulamamız gerekir ki, kadınlarımız anket sonuçlarını verirken de gördüğümüz gibi hemen tüm dini hususlarda yeterince bilgilendirilmediği gibi kadınların Cuma namazı yahut Bayram namazı kılıp kılamayacakları yani dinin kadınlara bu konuda izin verip vermediği hususunda da yeterince bilgilendirilmemişlerdir. Bunu hem kadınların dini bilgilerini nereden öğrendiklerine ilişkin soruya verdikleri cevaplardan hem de kadınların Cuma ve Bayram namazlarına katılmalarına ilişkin soruya verdikleri cevaplardan rahatlıkla anlayabiliriz.

5. 4.Cuma ve Bayram Namazlarına Kadınların Katılımı ile İlgili Tutumlar

Soru: Sizce kadınlar da Cuma ve Bayram namazına katılabilirler mi?

Cevaplar		Erkek	Kadın	Toplam
Evet	S	22	34	56
	%	14.9	13.2	13.8
Hayır	S	119	211	330
	%	80.4	82.1	81.5
Cevapsız(Boş)	S	7	12	19
	%	4.7	4.7	4.7
Toplam	S	148	257	405
	%	100	100	100

Kadınların cuma ve bayram namazlarına katılmaları konusunda evet cevabını veren erkeklerin yüzdesi %14, kadınların yüzdesi de %13'tür. Yani erkeklerden ve kadınlardan cuma ve bayram namazına katılmak isteyenlerin yüzdesi topu topu %13'tür. Bu oranın bu denli düşük olmasının sebebi dediğimiz gibi kadınlarımızın din hakkında doğru ve direkt kaynağından edinilmiş bilgilere sahip olmayışlarıdır. Kadınların cuma ve bayram namazlarına katılmaları gerektiğini savunan din adamlarının aksine, bu namaza katılımları kendilerinden beklenen kadınların %82'si, kadınların cuma ve bayram Namazlarına katılımına karşıdır. Bunlar oldukça önemli yüzdelerdir, yani Erzurum kadının %82'si cuma ve bayram namazlarına katılmayı istememektedirler. Bu aynı zamanda kadınların çok geleneksel bir eğitimle yetiştirildiklerinin de bir kanıtıdır. Çünkü onların bu toplu namazlara katılma yönündeki tercihleri Müslüman kadınların Hz.Peygamber zamanında sahip oldukları ama Peygamber'in vefatından sonra sosyal hayatın baş döndürücü bir hızla değişmesi neticesinde kaybettikleri bir hak olan bu toplu ibadetlere katılma hakkının kullanılmaması yönünde olmuş ve böylece onlar aslında kendilerini yüzyıllardır cendereye alan ve bilhassa semavi dinlere

inanın toplumlardaki androsentik ve patriarşik toplumsal yapının en temel dayanağı ve gene bu semavi dinlere inanan toplumlara egemen olan İbrani geleneğini tercih etmişlerdir. Bu cevabı veren kadınlar, İslam'ın ve Allah'ın kadınlara verdiği bir haktan bilinçsizce vazgeçmişlerdir. Aslında onlar dinin bir vecibesine katılmayı reddederek ataerkil ideolojiyi tercih etmişlerdir. Ancak şunu ısrarla vurgulamak gerekir ki kadınlarımız bu konuda hemen hemen hiç bilgilendirilmemişlerdir. Bu konuya fazlasıyla değindiğimize inanarak şimdi de bilhassa toplumsal cinsiyete ilişkin bir konuya gençlerin flörtüne ailelerin tepkilerine yani gençlerin flörtleri halinde ailelerin kız ve erkek evlatları arasında bir ayırım yapıp yapmadıklarına değinmek istiyoruz.

5.5.Ebeveynlerin Kız ve :Erkek Çocuklarının Flörtleri ile İlgili Tutumları ile Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki

Soru: Kız veya erkek çocuğunuzun flörtü durumunda nasıl bir tutum takınırdınız?

Cevaplar		Erkek Çocuğunun Flörtü Halinde Takınılan Tutum					Kız Çocuğunun Flörtü Halinde Takınılan Tutum					Toplam
		Normal Karşıl arım	Asla Normal Karşıla mam	Duruma Göre Değişir	Hiç Karışma m	Cevapsız	Normal Karşıl arım	Asla Normal Karşıla mam	Duruma Göre Değişir	Hiç Karışma m	Cevap sız	
Erkek	S	45	41	36	18	8	34	73	27	10	4	148
	%	30.4	27.7	24.3	12.2	5.4	23.0	49.3	18.2	6.8	2.7	100
Kadın	S	113	54	63	12	15	102	71	59	11	14	257
	%	44.0	21.0	24.5	4.7	10.1	39.7	27.6	23.0	4.3	5.4	100
Toplam	S	158	95	99	30	23	136	144	86	21	18	405
	%	39.0	23.5	24.4	7.4	5.7	33.6	35.5	21.2	5.1	4.4	100

Erzurum kadını yahut Erzurum erkeğinin sosyal pratiklerinde toplumsal cinsiyete dayalı ayrımlara ne ölçüde inanıp uyduklarını ölçmek amaçlı sorduğumuz “Kız veya erkek çocuğunuzun flörtü durumunda nasıl bir tutum takınırdınız?” şeklindeki sorumuza; erkeklerin sadece 27.7’si erkek çocuğunun flörtünü normal **karşılamayacağını** söylerken aynı oran kız çocuğunun flörtü söz konusu olduğunda %49.3’e çıkmaktadır. Bu iki rakam arasında %21’lik bir fark vardır. Yani babalar erkek çocuklarının flörtünü %21.6 oranında daha olumlu karşılamaktadırlar. Kız çocuklarının flörtünü ise %21.6 oranında daha olumsuz karşılamaktadırlar. Demek ki Erzurumlu babalar geçmişten bugüne taşınan ataerkil toplumlara has düşünceleri hala büyük oranda taşımaya devam etmektedir. Ancak aynı zamanda yine babalar erkek çocukları için %30’luk, kız çocukları içinde %23’lük bir oranla çocuklarının flörtlerini normal karşılayacaklarını söylemektedirler. Bu rakam ise Erzurum gibi geleneksel toplumsal yapının büyük oranda korunduğu bir şehirde büyük oranda bir değişim yaşandığını göstermektedir. Zira kız çocuklarının flörtlerinin %23 oranında normal karşılanacağını söylenmesi toplumsal cinsiyete dair telakkilerde büyük oranda bir değişimin yaşanmaya başladığını göstermektedir. Kadınlar ise erkek çocuklarının flörtlerini %44 oranında olumlu, kız çocuklarının flörtlerini de %39 oranında olumlu karşılayacaklarını, aynı şekilde erkek çocuklarının flörtlerini %21 oranında olumsuz, kız çocuklarının flörtlerini de %27 oranında olumsuz karşılayacaklarının söylemişlerdir. Bu da yine annelerinde babalara nazaran daha olumlu bir tavır takınmakla birlikte kız çocuklarını bu konuda yine erkeklerden ayırarak, erkeklerin flörtünü %5’lik de olsa daha fazla bir oranda olumlu karşılayacaklarını söylemişlerdir. Bu tıpkı kadınların hem de erkelerden daha fazla bir oran da Cuma namazına gitmeyi reddettiklerini yukarıda söylediğimizdeki gibi, Erzurumlu kadınlar aldıkları geleneksel eğitim neticesi belki de bazı konularda erkelerden daha şovenist bir tutum sergileyebilmektedirler. Ancak gene de Erzurumlu kadınların %16’lık bir fazlayla kızlarının flörtlerini olumlu karşılayabileceklerini söyleyerek, sosyal değişime erkeklerden daha fazla yatkın olduklarını göstermişlerdir. Fakat tabii ki, bu sonuçların değerlendirilmesi bakış açısına göre de değişebilir, zira biz burada toplum tabanında da bilhassa kadınlar cephesinde feminizmin nasıl yankı bulduğunu araştırmaya çalıştığımız için feminen bir bakış açısıyla değerlendirdiğimizde bizim vardığımız sonuç

Erzurum hala patriarşik bir tutumun hakimiyetini sürdürdüğü ve toplumsal cinsiyet rollerinin de hala ataerkil bir tutumla algılandığı bir şehrimizdir. Sırf cinsiyet ayrımına dayalı bazı bakış açılarının ve önyargılarının toplumda varlığını hala sürdürdüğünü rahatça söyleyebiliriz. Bunun en iyi örneklerinden biri de yukarıdaki tablodan flörte ilişkin elde edilen sonuçlardır. Ancak yine aynı tablo bize sosyal değişme neticesi toplumsal cinsiyetin algılanışında da pek çok değişimin de oluşmaya başladığını söylemektedir.

Şimdi bunu konu başlığımız olan din faktörünün toplumsal cinsiyete dair telakkilere nasıl yansıdığı yönünde de değerlendirmeye çalışalım. Deneklerin %70'nin üzerinde bir kısmı namazlarını mümkün, merite kaçırılmadan kıldıklarını, %90'ın üzerinde bir kısmı da dinin mutlak gerekliliğine inandıklarını beyan etmektedirler. Hatta o denli dindar bir tutum takınıyorlardı ki, kendilerini dindar olarak nitelendirmek yerine bunun takdirini Allah'a bırakıyorlardı. Ancak çocuklarının flörtüyle ilgili sergiledikleri tutum bu dindar tabloyla örtüşmemektedir. Zira onlar dinen yanlış olduğuna inandıkları flört hususunda erkek çocuklarına daha anlayışlı bir tutum takınırlarken, kız çocuklarına daha sert tavır takınmaktadırlar. Bu radikal feministlerin sürekli vurguladıkları ve toplumsal cinsiyete dair telakkilerde asla hakkaniyetli bir tutum sergilenmediği tespitinin Türk toplumu için de geçerli olduğunu göstermektedir. Oysa eğer ortada bir günah varsa bu günahın işlenmesi durumunda sergilenen tutum kız çocuğu içinde geçerli olmalıdır, erkek çocuğu içinde.

Ankete katılanların liberal feminizmin ünlü tartışması kadın erkek eşitliği ile ilgili görüşleri ise şöyledir.

5. 6.Kadın Erkek Eşitliği Hakkındaki Düşünceler

Soru: Kadın Hakları konusunda ne düşünüyorsunuz?

Cevaplar	Erkeklerden daha fazla hak sahibi olmalı	Eşit olmalı	Kısmen Eşit Olmalı	Erkeklerle Eşit Tamamen Olmalı	Cevapsız(Boş)	<i>Toplam</i>
Erkek	11	55	63	15	4	148
	7.4	37.2	42.6	10.1	2.7	100
Kız	25	114	68	46	4	257
	9.7	44.4	26.5	17.9	1.6	100
Cevapsız(Boş)	-	-	-	-	8	8
	-	-	-	-	100	100
Toplam	36	164	131	61	8	405
	8.9	40.5	32.3	15.1	1.9	100

$X^2=4.347$ s.d.=4 ($P>0.05$)= $P<0.01$ cinsiyet faktörü ile deneklerin kadın haklarına bakışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir

Ankete katılan bayanların %44'ü erkeklerin de %37'si kadınlara eşit haklar verilmesi gerektiğini savunurken erkeklerden %42'si, kadınların %26'sı kısmi bir eşitliği istemişlerdir. Erkeklerin %10'u kadınların da %17'si erkeklerle her konuda birebir bir eşitliği istemektedirler. Erkeklerden daha fazla hak sahibi olsun kadın diyen kadın oranı sadece %9'dur. Bu kadınların %90'lık bir kısmının eşitlik istediğinin açık ifadesidir.

Ancak kadınların bu %90'lık eşitlik istekleri yukarıda örneğin kadınların cuma ve bayram namazlarına katılmak istemediklerindeki beyanlarıyla çelişik gibi gözükmektedir. Bunun bizce temelde iki nedeni vardır, aslında doğu kadınları yüz yıllardır içinde yaşadıkları androsentrik ve patriarşik İbrani kültürü sebebiyle onlar hala bir nevi erkek şovenizminin etkisi altındadırlar. Çünkü onlar böyle eğitilmişlerdi. Bu tespitimizi konuyu araştırırken görüşmüş olduğumuz erkek deneklerden birinin bize anlattığı oldukça ilginç bir anekdotla destekleyebileceğimize inanmaktayız. Anket çalışmamız sırasında görüştüğümüz bir erkek deneğe "Erzurum Kadınının Feminizme Bakış Açısını" araştırdığımızı söylediğimizde o gülerken bize "Erzurum kadınının asla feminizm hakkında bilgi sahibi olmayacağına inandığını" beyan etti. Nedenini sordüğümüzde bize aşağıdaki olayı nakletti. Biz bu olayı aynen bu yaşayan kişinin ağzından aktarıyoruz. "Yıl 1984, ben Şubat ayının bir cumartesi günü Gez mahallesinde oldukça eski yapım bir Erzurum apartmanının önünden geçiyorum. Sokağın başında yerel kıyafetleri(ehram) içinde iki kadın sohbet ediyorlardı, tam benim sokağın ucundan çıkarak onların bulunduğu yere doğru yürüdüğümü gördükleri anda, her ikisi de bana arkalarını dönüp yere

çömeldiler. Ben bu olaya hala şaşırırmaktayım”. Aslında bu olay bizi olayı bize anlatan kişi kadar şaşırtmadı, zira araştırmalarımız sırasında gördük ki bu çok eski ve Anadolu’nun hemen her yöresinde yaygın olan bir Osmanlı adeti idi, kadınlar sokaktayken, karşıdan bir erkek gelirse o kadın hem gelen kişi *erkek* ve onların deyişleriyle *namahrem* olduğu için hem de bu davranış bir anlamda erkeğe saygı olarak addedildiği için kadın hemen yere çömelir ve arkasını dönerdi. Bu olayda şaşırtıcı olan bunun 1984 yılı Erzurum’unda hala devam ediyor olmasıdır.

Görüldüğü gibi Erzurumlu kadınların çoğu yakın zamana kadar hala Osmanlı’dan kalma bir takım adetlerini devam ettirmektedirler. Bu ise kadınların %90’ı kadın oldukları için kadınsı tabiatları gereği bir taraftan eşitlik isterken, bir taraftan da neden aynı kadınların cuma ve bayram namazlarına gitmek istemediklerini daha berrak bir biçimde açıklamaktadır. Belki Erzurum kadını eşitlik istemektedir. Ama aslında Erzurumlu kadınlar da belki Erzurumlu insanların tümü de eşitliğin ne anlam ifade ettiğini tam olarak bilmediklerini bize ifade etmektedir. Bu anlamda Erzurum’da İbrani kültüre dayalı bazı cinsiyet ayrımlarının hala devam ettiğini flörtle ilgili yukarıdaki tespitlerimizden de yola çıkarak çok rahat söyleyebiliriz. Erzurum kadını eşitlik istemekte ama bu eşitliği ne şekilde ve nasıl sağlayacağını asla bilmemektedir. Çünkü o iyi eğitilmiş bir kitle dışında hala haklarını bile nasıl kullanacağını farkında değildir. Muhtemelen eğitilmedikçe de olmayacaktır.

5. 7. Miras Paylaşımı İle İlgili Tutumlar

Soru: Sizce miras erkeklerle kadınlar arasında nasıl paylaşılmalı?

Cevaplar	Eşit	Erkeğe Fazla Verilmeli	Kadına Fazla Verilmeli	İhtiyacı Olana Verilmeli	Tamamı Kadına Verilmeli	Cevapsız(Boş)	Toplam
Erkek	88	24	15	19	-	2	148
	59.5	16.2	10.1	12.9	-	1.4	100.0
Kız	168	26	22	37	1	3	257
	65.4	10.1	5.4	14.4	0.4	1.2	100.0
Cevapsız(Boş)	-	-	-	-	-	5	5
	-	-	-	-	-	100	100.0
Toplam	256	50	37	56	1	5	405
	63.2	12.3	9.1	13.9	0.2	1.2	100.0

$X^2=13.043$ s.d.=3 ($P>0.05$)= $P<0.01$ cinsiyet faktörü ile deneklerin miras paylaşımına bakışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Gene miras paylaşımı hususunda da kadınlar ve erkeklerin önemli bir oranı, erkeklerin %59’u kadınların da %65’i eşit bir miras paylaşımı istemektedirler. İhtiyacı olana verilmeli diyenler ise erkeklerde %12, kadınlar da %14’tür. Erkeklerle fazla verilmeli diyen kadınlar ise %10 iken, aynı şıkki işaretleyen erkek oranı %16’dır. Bu erkeklerin çoğunluğunun da eşit bir miras paylaşımı istediklerini ancak aralarında hala mirasın çoğunun kendilerine verilmesini isteyenlerin de bulunduğunu açıklamaktadır.

Miras konusunda bir takım fikirler beyan etmeden şunu vurgulamamız gerekir ki, Osmanlı döneminde kadının sosyal statüsü hakkında söylediklerimiz hatırlanacak olursa Osmanlı kadını para olarak verilen mirastan ta baştan itibaren faydalanmasına karşın para olarak verilmeyen arazi cinsi taşınmaz mallardan uzun müddet faydalanamamıştı. Ayrıca şunun iyice farkına varmamız gerekir ki, şer’i hukukta kadın bir erkek iki alıyordu. Bizim anketimizde bu soruya yer vermemizin en önemli sebeplerinden biri de feminizmde miras hakkına ısrarla vurgu yapılmasının yanı sıra, Osmanlı kadınların yüzyıllar boyunca mirastan hem yarı pay almaları hem de pek çok arazilerden pay almalarının çok geç dönemler rastlaması neticesinde acaba hala demin yukarıda zikrettiğimiz olaydaki gibi Osmanlı toplumunun bugüne yansımaları olan bir takım patolojik durumların yaşanmaya devam edip etmediğini görmekti. Burada şunu yine yukarıdaki yüzdeleri yorumlamadan önce vurgulamalıyız ki, anket çalışması yapmadan önce Erzurum’un çevre köylerinden biri olan *Kong* köyüne ve *Aşkale* ilçesine giderek yaptığımız ön çalışmada gördüğümüz şey, Erzurum’un kırsal kesiminde hala kadınların tarla ve ev gibi taşınmaz mallar statüsündeki mallardan faydalanamadıkları ve hala bilhassa babalarından alacakları miras hususunda çekingen davrandıklarıdır. Ayrıca yine araştırmaya başlamadan önce görüştüğümüz bir avukatla yaptığımız mülakatta da aynı şekilde Erzurumlu

kadınların çoğunun kendi hakları olan mirası babalarından asla isteyemedikleridir. Nitekim Anadolu'nun başka bir yöresinde olmasına rağmen miras konusuyla ilgili ulaştığımız bir duyumu da burada zikretmek istiyoruz. Kütahya'nın bir köyünde babası vefat etmiş ancak annesi hayatta olan bir bayan sırf ihtiyacı olduğu için annesinden ve ağabeyinden babasından miras kalan tarlaların kendisine vermesini isteyince ağabey ve kız kardeş arasında problem çıkar ve anne de kızına bu mirası istediği için küser. Ve yaşlı anne kızına şöyle der. “Bir kıza 40 yılda miras düşmez, düşse de ya kıyıda yahut kırdaki bir yer düşer”. Yaklaşık 30 yıl kadar önce yaşanan bu olay miras hususunda Türk kadının oldukça şanssız olduğunu gösterir.

Ancak yukarıdaki yüzdeler bize artık bu durumların yavaş yavaş ta olsa değişmeye başladığını gösterir niteliktedir, zira %60'larının üzerinde bir kesim eşit bir paylaşım istemektedir. Ancak %10'luk bir kadın grubu hala bu konuda oldukça şovenist bir tavırla erkeğe fazla verilmesi gerektiğini söylemektedirler.

5.8.Aile İçi Şiddet İle İlgili Tutumlar

Soru: “Sizce dayak aile ilişkilerinde yararlı bir metot mudur?”

Cevaplar	Evet	Hayır	Cevapsız(Boş)	Toplam
Erkek	12	132	4	148
	8.1	89.2	2.7	100
Kız	25	227	5	257
	9.7	88.3	1.9	100
Cevapsız(Boş)	-	-	9	9
	-	-	100	100
Toplam	37	359	9	405
	9.1	88.6	2.2	100

$X^2=1.432$ s.d.=2 ($P>0.05$)= $P<0.01$ cinsiyet faktörü ile deneklerin dayak konusuna bakışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Kadınların %88'i erkeklerin de %89'u dayanın aile ilişkilerin de asla yararlı bir metot olmadığı yönünde görüş beyan ederken, kadınların %9'u erkelerin de %8'i dayanın yararlı olduğu kanaatini taşımaktalar. Bu bizim ataerkillik terimini açıklarken değindiğimiz patriarşide kimi zaman kadınların bilhassa yaşlı ataerkil söylevin sözcüsü olabileceği yönündeki varsayımı doğrulamaktadır. Zira burada dayaktan medet uman kadınların yüzdesi erkelerin yüzdesinden daha fazladır. Kanaatimizce bunlar daha çok geleneksel düşünüş biçimine sahip kişilerdir.

Dayak hususu bugün Türk ailesinin çoğunlukla dışarıya yansımamakla beraber en büyük problemini oluşturmaktadır, bu konu başlı başına bir problemdir çünkü bu problem kapalı kapılar ardında yaşanır ve bu aile içi şiddetin kurbanı çoğunlukla ya kadınlar yada çocuklardır. Anket öncesi mülakat yoluyla yaptığımız ön araştırmalar sırasında Erzurumlu bir yaşlı teyzemizin bize söylediği “Kocamdan saçımın sayısı kadar dayak yedim” şeklindeki cümlesi sanırım bize dayak konusunun bu yöredeki kadınlar için ne denli önemli bir konu olduğunu yeterince anlatacaktır. Dayanın, dayak yiyenler tarafından dışarıya yansıtılmaması dayak yiyenin bunun dışarıdan bir takım insanlarca duyulmasının oldukça gurur kırıcı olduğu kanaatini taşıması sebebiyledir. Dayak yiyen bunu söylemekten utanır, ancak aynı zamanda korkar da şayet dayak yediğini aile dışından birine belli ederse ve belli edişin şayet dayağı atan kişi tarafından farkına varılırsa daha da korkunç bir dayak yenmesi kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca dayağa maruz bırakılan şayet kadınsa o bunu dışarıya iyice belli etmez, çünkü eli mahkumdur, o erkeğe muhtaçtır, çünkü herhangi bir sosyal güvencesi yoktur. Bir sosyal güvencesi olsa zaten muhtemelen o dayağa boyun eğmez.

Bu konuda Türkiye’de sırf dayaktan muzdarip olanların başvurabilmesi için kadın sığınma evleri kurulmuştur. Bu konu hakkında bilhassa Erzurum Türk Kadınlar Birliği Onursal Başkanı Safvet Zengin’le yaptığımız görüşme sırasında bir dönem “Mor Çatı Kadın Sığınma Evi” adıyla açılan sığınma evinin kapatılması nedeniyle, daha sonra yeni açılanların da kapatılmaması için yerlerinin halktan saklandığını ve bu kurumlardan herkesin haberdar olmayacağını öğrendik. Bu kurumların yerlerinin saklanması sebebinin ise şiddete maruz bırakılan kadınların şiddet uygulayan kocaları tarafından rahatsız edilmeden, daha güvenli bir yaşam sürdürmelerini sağlamaktır.

5.9.Cinsiyet Faktörüyle Ev İşlerine Katılım Arasındaki İlişki

Soru: Evde en çok hangi işleri yaparsınız?

Cevaplar	Tamirat İşleri Yaparım	Temizlik İşleri Yaparım	Evde hiç iş yapmam	Fırsat buldukça Evdeki Tüm ileri yaparım	Cevapsız(Boş)	Toplam
Erkek	77	2	32	31	6	148
	52.0	1.4	21.6	20.9	40.1	100
Kız	12	92	20	125	8	257
	4.7	35.8	7.8	48.6	3.1	100
Cevapsız(Boş)	-	-	-	-	14	13
	-	-	-	-	100	100
Toplam	89	94	52	156	14	405
	30.0	23.2	20.2	60.7	3.5	100

$X^2=177.028$ s.d.=3 ($P>0.05$)= $P<0.01$ cinsiyet faktörü ile deneklerin ev işlerinde aktif rol almaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Erkeklerden %52'si tamirat işleriyle uğraştıklarını, kadınların %35'i temizlik işleri yaptıklarını, erkelerin %20'si kadınların da %48'i fırsat buldukça evdeki tüm işleri yaptıklarını beyan etmektedirler. Evde hiç iş yapmadığını söyleyenlerin sayısı erkeklerde %21.6 kadınlarda da %7.8'dir. erkelerin Erzurum gibi geleneklerine sıkı sıkıya bağlı bir yörede %20 gibi bir oranının fırsat buldukça evdeki tüm işleri yaptıklarını söylemelerinin bu artık geleneksel anlayışların Erzurum'da da kırılmaya başladığını ve beylerin evde eşlerine yardımcı olmaya başladıklarını gösterir. Gene de %20 gibi önemli bir oran da evde hiç iş yapmadığını söylemektedir.

Erkeklerin evde hiç iş yapmamalarının da yine geleneksel yetiştirme üslubundan kaynaklandığını düşünmekteyiz. Zira geleneksel Türk eğitim tarzında kadınlar oğullarını bebek gibi yetiştirmektedirler. Bu yetiştirme üslubu öyle bir üsluptur ki, erkekler suyu dahi kakıp kendileri içmezler, annelerinden, karılarından, kızlarından isterler. Aslında bu erkekler açısından da muhtaç olduğunda kendi ihtiyaçlarını karşılayamaması noktasında zararlı bir tutumdur. Bu yetiştirme üslubunu hem kendi ailelerimizde hem de araştırmamız sırasında yaptığımız gözlemlerde diğer ailelerde çok rahat bir biçimde müşahade edebiliyorduk.

5.10.Cinsiyet Faktörüyle Kızların Okuması Konusuna Bakışları Arasındaki İlişki

Soru: Sizce kız çocukları ne kadar tahsil görmeli ?

Cevaplar	İlkokulu Bitirmeli	Ortaokulu Bitirmeli	Liseyi Bitirmeli	Üniversiteyi Bitirmeli	Okuyabildiği Kadar Okumalı	Cevapsız(Boş)	Toplam
Erkek	2	7	6	31	88	14	148
	1.4	4.7	4.1	20.9	59.5	9.5	100
Kız	3	5	6	81	152	10	257
	1.2	1.9	2.3	31.5	59.1	3.9	100
Cevapsız(Boş)	-	-	-	-	-	24	24
	-	-	-	-	-	100	100
Toplam	5	12	12	112	240	24	405
	1.2	3.0	3.0	27.7	59.3	5.9	100

$X^2=7.025$ s.d.=4 ($P>0.05$)= $P<0.01$ cinsiyet faktörü ile deneklerin kız çocuklarının okumasına bakışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir

Babaların ve annelerin %59'u kız çocuklarının okuyabildiği kadar okuması gerektiğini söylerken annelerin %31'i babaların da %20'si kız çocuklarının üniversiteyi bitirmesi gerektiği kanaatinde dirler. Böylece kadınların %90'lık bir kısmı erkeklerin de %80'lik bir kısmı kızlarının okuması gerektiğini düşünmektedirler. Arada %10'luk bir oran farkı olsa da bu ebeveynlerin aslında çocukları arasında çok fazla ayırım gözetmeden onları okuttukları kanaatini uyandırmaktadır. Ayrıca gene aynı tespitler kadınların geleneksel sosyal yapı içindeki yerini de değişmeye başladığının açık ifadesidir.

Kadınların okuma arzularının bu denli yüksek oluşunun ardında kendi sosyal, iktisadi, kültürel durumlarını değiştirme ve daha yüksek yaşam standartlarında ve feminizmin talep ettiği eşitliğin gerçekleştiği bir toplumda yaşama arzusu da vardır. Bu arzunun sebebi kadınlar her ne kadar bunun çok ta bilincinde olmasalar da -ki feminizmin amaçlarından biri de kadınların toplumca dışlanmalarına karşı bir bilinçleşme sürecini gerçekleştirmektir- kadınlara insanlık tarihi boyunca yapılagelen dışlayıcı tutumdur. Kadınların okuma isteklerinin kültürel amaçlı olmaktan çok çalışıp sosyal yaşantılarını düzeltmek amaçlı olduğunu az sonra kadınlara sorduğumuz “İmkanınız olsa çalışır mısınız?” şeklindeki sorulara verilen cevaplarda göreceğiz. Kadınlar çalışmak için okuduklarını %80 oranında bir çoğunlukla imkanları olduğu takdirde çalışacaklarını söyleyerek açıkça göstermişlerdir. Ayrıca kadınlarımızın geleneksel sosyal yapı içindeki duruşlarından çok ta hoşnut olmadıkları sonucunu da buradan çok rahat çıkarabiliriz.

5.1.3. Kadın Deneklerin Kadınların Çalışma Hakkı Konusuna Bakışlarının Dağılımı

Soru: “İmkanınız olsa çalışır mısınız?”

Cevaplar		Kadın
Evet	S	212
	%	82.5
Hayır	S	43
	%	16.7
Cevapsız	S	2
	%	0.8
Toplam	S	257
	%	100

Kadınlarımızın %82'si imkan buldukları halde hemen çalışacaklarını, %16'sı ise imkan buldukları halde dahi çalışmak istemediklerini söylemişlerdir. Sadece %0.8'lik bir kısım ise soruyu cevaplamamıştır. Araştırmamız sırasında, soruyu cevaplamayan kadınların tereddütte olduklarından soruyu cevaplamadıklarını gördük. Ancak çalışmayı reddeden kadınların yine daha çok geleneksel eğitim sistemi üzere yetiştirilmiş kadınlar olduklarını ve çoğunun hiçbir zaman çalışma hayatına atılmamış ev hanımları olduklarını gördük. Bu çalışma hayatına henüz atılmamış olan ev kadınlarının konuya bakışları onların ifadeleriyle kısaca şöyleydi: “Ben evimdeki işlerle eşimle, çocuklarımla uğraştım, şimdi bir de çalışmam mı eksik? Böyle bir şeye yani bu yaştan sonra çalışmaya asla kalkışmam, zaten bu işlerin altından çıkabileceğimi de sanmıyorum”. Bizim özetle aktardığımız bu ifadelerde Erzurumlu bayanlar çalışmak istememelerini daha çok hem evin hem de işin yükünü birlikte üstlenmeyi istemeyişlerine bağlamaktadırlar.

Ancak imkan bulunduğu anda hemen çalışacağını ifade eden bir %80'lik kısım vardır ki, onlar çalışma istemekte kararlı ve ısrarlıdır. Bu onların hem sırf çalışmak için okumak istediklerini, hem de önce okuyup sonra da çalışarak bugün içinde buldukları ve çok ta memnun olmadıkları sosyal konumlanışlarını değiştirip, düzeltmeyi arzu ettiklerini göstermektedir. Anlaşılan o ki, Erzurumlu bayanlar çalışmayı geleneksel kültür içindeki hoşnut olmadıkları sosyal konumlanıştan kurtulmanın bir yolu olarak görmektedirler. “Bunu da kızımı gelecekteki hayatında bir erkeğe muhtaç olmasın diye okutuyorum.” diyen annelerin bu cümlelerinden gayet iyi anlamaktayız.

SONUÇ

Araştırmaya konu olan Erzurum kadını bugün bile hala feminizmin ne olduğunu fazla bilmemektedir ama kadın hakları hususunda duyarlı olan kadınlardır. Okuma, çalışma, boşanma, miras gibi pek çok haklarının farkında olmakla beraber bu kadınlarımız sadece feminist teoriden haberdar değildirler. Ama haklarını koruma kararlılığına da sahiptirler. Fakat Erzurum kadını çoğunlukla kadın haklarını savunmak için örgütlü bir hareketin içinde değildir. Erzurum'da bu konuda isimi zikredilebilecek belki tek dernek Türk Kadınlar Birliği'dir. Araştırmanın temel konusu olan feminizm ile ilgili deneklerin tutumu ile ilgili şu söylenebilir ki kadın deneklerin %90'ı erkeklerle eşit şartlarda okuma, çalışma ve soysal hayatın getirdiği imkanlardan faydalanma hakkına sahip olma istemektedirler. Bununla birlikte araştırmamız sırasında hanımlarımızla yapılan birebir görüşmelerden ortaya çıkan sonuç şu ki Türkiye'de Batılı anlamda bir feminist bilince Türk kadınları henüz ulaşmış değildirler. Türk Kadınları feminist değildirler. Çünkü Türk kadınları feminizmi bilmemektedirler. Onların feminizm ile ilgili geliştirdikleri tutumlar Türk kadın hareketinin Osmanlı'dan bugüne bütün Türk kadınlarını kapsayacak bir söylem geliştirememiş olmasıyla hem doğrudan hem de dolaylı olarak ilişkilidir.

Ancak şunu da vurgulamak lazım ki Erzurum kadını bilfiil feminizmi bilmese de feminizmin savunduğu *haklarda eşitlik* problemi hususunda oldukça hassastır. Örneğin kadınların okuma, çalışma, yüksek standartlarda bir yaşam sürme gibi pek çok haklarından Erzurumlu kadınlar da haberdardır. Ve bugün dünya kadının talep ettiği bu hakları Erzurumlu kadınlar da talep etmektedirler.

Ancak kadınların eşitliğe yönelik bu talepleri karşısında toplumsal cinsiyet ilgili tutumları birbiriyle çelişki içerisindedir. Kadınlar kendileri de kadın olmalarına rağmen kızlarının herhangi bir erkekle arkadaşlığı hususunda kızlarına yönelik erkek evlatlarına yönelik tutumlarıyla kıyaslandığında çifte standart barındıran bir tutum içerisindedirler. Kanaatimizce bunun en temel nedeni kadınlarımızın yetiştikleri geleneksel terbiye ölçütleri doğrultusunda düşünüyor olmalarıdır. Oysa aynı kadınlar erkek evlatlarının bir kızla arkadaşlığı hususunda daha mutedil bir tavır içinde olacaklarını belirtmekle kendileriyle tenakuza düşmüşlerdir. Bu tenakuz içeren tutumlar babalarda daha yoğun düzeyde görülmektedir. Babalar, annelerden daha fazla bir yüzdeyle kızlarının bir erkekle arkadaşlığını normal karşılamayacaklarını belirtmişlerdir. Bu tenakuz içeren tutum gerek kadın gerek erkek deneklerin toplumsal cinsiyet ile ilgili tutumlarında modern ile geleneksel arasında bir tercih sıkıntısı yaşadıklarının en açık delilidir.

Özetle denebilir ki Türkiye'de Erzurum ile örnekleminde Türk kadınları feminist değildirler, çünkü Türk kadınları Batılı anlamda bir feminizm mevcut değildir. Ve Türkiye'de Batılı anlamda bir feminizm mevcut olmadığından Türk kadınları da feminizmden haberdar değildirler ve feminizmi bilmemektedirler. Ancak feminizmi yeterince bilmemelerine rağmen sosyal hayatta kadın erkek eşitliğinden yana bir tutum içindedirler.

BİBLİYOGRAFYA

- Altındal, Meral, Osmanlı'da Kadın, Altın Kitaplar Yay., İstanbul, Aralık-1994.
- Aydın, Mehmet, Ne Yazıyor Bu Kadınlar, İlke Yay., Ankara, 1995.
- Bendason, Ney, *Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları*, çev.Şirin Tekeli, İletişim Yay.
- Brown, Stuart Gerry, "Women Suffrage", Encyclopedia International, c. XIX.
- Çaha, Ömer, Sivil Kadın, çev. Ertan Özensel, VadiYay., Ankara, Nisan/1996.
- Demir, Zekiye, Modern ve Postmodern Feminizm, İz Yay., İstanbul –1997
- Demirdirek, Aynur, Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi, Ankara, Oak/1993
- Donovan, Josephine, *Feminist Teori*, çev.Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan, İletişim Yay, İstanbul-2001.
- Emiroğlu, Kudret-Aydın, Suavi; *Antropoloji Sözlüğü*, Feminist Antropoloji Mad., Bilim ve Sanat Yay., Ankara-2003, s.305
- Ferit Vecdi, Müslüman Kadını, çev. Mehmet Akif Ersoy, Sırat-ı Müstakim, c.1, adet.8.
- Grendon, Felix, "Feminism", *Encyclopedia Americana*, New York-1970, c.11.
- Göle, Nilüfer, Modern Mahrem, Metis Yay., İstanbul-1991; Göle, Nilüfer, İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri, Metis Yay., İstanbul-2000.
- Humm, Maggie, *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, Yay.Haz. Gönül Bakay, Say Yay., İstanbul-2002.
- İlkkaracan, Pınar, *Müslüman toplumlarda Kadın ve Cinsellik*, İstanbul-2003, İletişim Yay.
- Lewis, Bernard , Modern Türkiye'nin Doğuşu, çev. Metin Kıratlı, T.T.K. Yay, Ank.-1984.
- Longman Dictionary of Contemporary English, Longman, Fem maddesi.
- Kasım Emin, Hürriyet-i Nisvan, çev. Zakir Kadiri Ugan, Örnek Mat., Kazan-1909
- Kurnaz , Şefika, Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını, Ankara-1991.
- MacKinnon, Cathrine, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, çev. Türkan Yöney-Sabir Yücesoy, Metis Yay., İst., Ocak-2003.
- Mahaim, Annik, "Kadınlar ve Alman Sosyal Demokrasisi", *Kadınlar ve İşçi Hareketi*, çev. D.İşık, Yazın Yayıncılık, İst.-Mayıs/1992.
- Millet, Kate, *Sexual Politics:A Manifesto for Revolution*, New York-1970.
- Naciye Hanım, "Erkekler Hakikaten Hürriyetperver midirler, Kadınlar ne istiyor?", *Kadınlar Dünyası*, 1913, sayı.7.
- Rulmann, Marit, Kadın Filozoflar, çev. Tomris Mengüşoğlu, İstanbul-1996.
- Scott, George Ryley, *İşkencenin Tarihi*, Dost Kitabevi, Ankara-Şubat/2001, s.111-116.
- Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara/1992, c.III.
- Swithenberg, Cathy, "Madonna'nın Postmodern Feminizmi ve Marjinalerin Merkeze Taşınması", *Kadın ve Popüler Kültür*, çev. Süleyman İrvan-Mutlu Binark, Anakara-Ağustos/1995.
- Tabakoğlu, Ahmet, "Batı'da Aile ve Kadın", *Sosyal Hayatta Kadın*, İSAV, İstanbul – 1996.